

*σαν της Τζυρκάς δυνάμενον
εν να το σταματήσει.*

Η ΤΖΥΡΚΑ

*Θεέ μου ίντα πεθύμησα
τζειν' της τζυρκάς τα μέρη
του Παλαικύθρου το
νερόν, του Τραχωνιού τ' αέριν.
Ούλλα τα μέρη τζι' αν*

*χαθούν, τζυρκά μου μη κακόσ σου
γιατ' έππεσα στα ρούχα σου
τζι' ήπια τζιαι το νερόσ σου
Τζυρκά του τρεξιμιού
νερού χωρκόν του παραδείσου
ποιος σου το παραλάγησεν
Τούρτζιοι να σε πατήσουν*

Ελενίτσα Β. Παπαναστασίου

ΙΠΠΟΤΙΚΑ ΤΑΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΥΠΡΟΣ

Της Δρος Αικατερίνης Χ. Αριστείδου

Ιππότες λέγονταν αρχικά κατά το Μεσαίωνα οι έφιπποι μαχητές για διάκριση από τους πεζούς. Εκτός από τους ελεύθερους ιππότες, τους ευγενείς ιππότες, και εκείνους που αρέσκονταν στις ρωμαντικές πλανώμενους ιππότες» (chevaliers er rants), υπήρχαν και οι ιππότες που ανήκαν σ' ορισμένα ιπποτικά τάγματα. Στα τάγματα αυτά κατατάσσονταν νέοι με εξαιρετικά χαρίσματα, γενναίοι, με πίστη στο θεό, πρόθυμοι να υπερασπίσουν τους αδύνατους, τίμιοι και ευγενείς προς τις γυναίκες, αφοσιωμένοι στο καθήκον.

Τα σπουδαιότερα ιπποτικά τάγματα ήσαν: Το τάγμα του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ (Ιωαννίτες), το τάγμα των Ναϊτών (Templiers) και το τάγμα το τευτονικών. Εκτός απ' αυτά υπήρχαν και άλλα τάγματα των οποίων όμως η σημασία ήταν μικρότερη.

Κατά τη φραγκοκρατία ιπποτικά τάγματα εγκαταστάθηκαν και στην Κύπρο. Τα τάγματα αυτά ήσαν θρησκευτικοστρατιωτικά ή θρησκευτικά. Τα κυριότερα απ' αυτά ήσαν οι Ιωαννίτες, οι Ναίτες, οι Αυγουστιανοί, οι Βενεδικτινοί, οι Δομινικανοί, οι Φραγκισκανοί, οι Καρμηλίτες κ.ά. Μερικά από τα τάγματα αυτά και ιδιαίτερα οι Ιωαννίτες και οι Ναίτες διεδραμάτισαν σοβαρό ρόλο στην ιστορική πορεία της Κύπρου. Ιδιαίτερα σημαντικός υπήρξε ο ρόλος που διαδραμάτισαν τα στρατιωτικά τάγματα των Ναϊτών και των Ιωαννιτών, στα οποία οι βασιλιάδες της Κύπρου, λόγω της συμβολής τους στην ασφάλεια του νησιού και στις άλλες πολεμικές επιχειρήσεις εκτός

της Κύπρου, έδωσαν πολλά προνόμια, μεγάλες εκτάσεις γης και το δικαίωμα να διατηρούν δικά τους φρούρια και επίλεκτους στρατιώτες. Τα στρατιωτικά τάγματα των Ναϊτών και των Ιωαννιτών με βάση τα προνόμια που τους παραχωρήθηκαν από τους Λουζινιανούς βασιλιάδες της Κύπρου και τους υλικούς τους πόρους, τα φρούρια που συντηρούσαν και τη στρατιωτική δύναμη που διέθεταν συνέβαλλαν σημαντικά στην τήρηση της εσωτερικής ασφάλειας του νησιού και ακόμη συμμετείχαν σε υπερπόντιες εκστρατείες. Στα τάγματα των Ναϊτών και Ιωαννιτών ανήκε διαδοχικά το φρούριο στη νότια Κύπρο. Άλλα φρούρια που ανήκαν επίσης στα τάγματα αυτά ήταν της Χοιροκοιτίας και των Γαστριών, των οποίων σώζονται τα ερείπια, όπως και ολόκληρες περιοχές στην Πάφο, στη Λεμεσό, στη Λευκωσία και σ' άλλα μέρη της Κύπρου.

Επίσης πολλά προνόμια απέκτησαν και διάφορα άλλα θρησκευτικά ή μοναχικά τάγματα που εγκαταστάθηκαν στην Κύπρο. Μεταξύ αυτών ήταν οι Αυγουστιανοί μοναχοί, που εγκαταστάθηκαν στο Πέλλαπαϊς, οι Βενεδικτινοί, που είχαν έδρα τη Λευκωσία και αργότερα απέκτησαν τη Μονή Σταυροβουνίου, οι Δομινικανοί και οι Φραγκισκανοί μοναχοί που εγκαταστάθηκαν στη Λευκωσία, Αμμόχωστο και Λεμεσό και οι Κάρμηνοι ή Καρμηλίτες. Το τάγμα των Carmes, τους οποίους ο Κυπριανός αναφέρει ως Καρμήνους, κατοικούσε στη Λευκωσία, στην Αμμόχωστο και στη Λεμεσό, και σ' αυτούς ο Επάρτ απέδωσε και τα ερείπια της μονής του Αγίου Ιλαρίωνα. Από

το τάγμα των Καρμήνων ονομάσθη και Κάρμι το εκεί σχηματισθέν χωριό Κάρμιν στην επαρχία Κυρηνείας. Κάρμι επίσης ονομάζεται και η τοποθεσία στα Πάνω Πολεμίδια, η οποία πιθανόν ανήκε και αυτή στο τάγμα.

Τα διάφορα ιπποτικά τάγματα που πέρασαν από την Κύπρο άφησαν ανεξίτηλη τη σφραγίδα τους και σε ορισμένα τοπωνύμια. Από το τάγμα των Hospitaliers που ήταν και το σημαντικότερο στην Κύπρο διασώζοντα τα τοπωνύμια Σπιτάλιν της Λευκωσίας και Σπιτάλιν της Λεμεσού. «**Οι Σπιταλιώτες**» όπως μετάφραζε αυτούς επίσημα ο Μαχαιράς κατείχαν στη Λευκωσία κτήμα, όπερ ονομάστηκε «**Σπιτάλιν της Λευκωσίας**». Είναι επομένως πιθανόν σ' αυτούς να ανήκε και ο πύργος της Παραμύθας, κοντά στην οποία βρίσκεται και το χωριό «Σπιτάλιν της Λεμεσού», αφού μάλιστα γνωρίζουμε ότι μετά την πτώση της Άκρας (1291) οι Σπιταλιώτες εγκαταστάθηκαν στη Λεμεσό, ύστερα από άδεια του βασιλιά της Κύπρου Ερρίκου του Β'.

Από το δεύτερο σε σημασία τάγμα στην Κύπρο των Ναϊτών ή Τεμπλάρων "Templiers" (που προέρχεται από τη λατινική λέξη templum = ιερό, ναός), διασώζεται το τοπωνύμιο του χωριού Τέμπλος στην επαρχία Κυρηνείας. Οι Ναϊτες ήσαν οι πρώτοι που αγόρασαν την Κύπρο από το Ριχάρδο το Λεοντόκαρδο και μετά από δώδεκα μήνες (1192) αφού εκδιώχθηκαν από το νησί, έγιναν και πάλι δεκτοί από τον Ερρίκο το Β' (1286). Στο Τέμπλος ήδρευε η Praeceptoría Templi, η μετέπειτα ονομαζόμενη Commanaría dou Casal dou Temple, που μαζί με μια άλλη στην Πάφο ήταν η δεύτερη σε σημασία Commanerie στην Κύπρο μετά από την Commanerie του Κολοοσιού.

Από το τάγμα των Φραγκισκανών προέρχεται το τοπωνύμιο Φρέναρος ή Βρένναρος. Πιστεύεται ότι τούτο παρήχθη από κάποια εκεί πλησίον μονή (ίσως εκεί όπου βρίσκονται τα ερείπια της μονής της Παναγίας της Χορτατζιώτισσας) των Fré Menors (ήτοι frères mineurs), όπως μετριόφρονα ονομάζονταν οι Φραγκισκανοί (ιταλ. Fratelli), τους οποίους το Χρονικόν του Μορέως ονομάζει Φρεμενουρίους. Το Φρέμινορς κατά μετάθεση εξελληνίσθη εις

Φρέμναρος-Φρένναρος, έτσι που και αυτός ο Mas Latrie μεταγράφει αυτό Phrénaos.

Οι Ιωαννίτες είναι το αρχαιότερο θρησκευτικό και στρατιωτικό τάγμα. Ιδρύθηκε από τον πάπα Γρηγόριο το Μέγα στα τέλη του βου μ.Χ. αιώνα, με σκοπό να βοηθήσει τους προσκυνητές των Αγίων Τόπων. Οι Ιωαννίτες ιππότες ονομάζονται ακόμη **Σπιταλιώτες, Οσπιτάλιοι, Ιεροσολυμίτες, ιππότες του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ, της Ρόδου και της Μάλτας** (Milites hospitalis S. Ioannis Hierosolymitani). Οι Ιωαννίτες (Οσπιτάλιοι) πήραν το όνομά τους από ένα ξενώνα (Hospes) που είχε κτιστεί το 1022 για τους προσκυνητές απέναντι από τον Πανάγιο Τάφο στην Ιερουσαλήμ. Οι υπηρετούντες στον ξενώνα αυτό καλόγηροι πήραν ως προστάτη τους τον Άγιο Ιωάννη το Βαπτιστή, από τον οποίο και προσέλαβαν την προσωνυμία «Οσπιτάλιοι του Αγίου Ιωάννου της Ιερουσαλήμ». Κατά το έτος 1100 ο ηγούμενος Γεράρδος Θωμάς (Gerard Thom) καθίδρυσε τον ειδικό κανόνα του τάγματος και απεδέχθη ως περιβολή των Οσπιταλίων Ιωαννιτών το μαύρο ράσο με το λευκό οκτάκομβο σταυρό στο στήθος.

Η κατάληψη της Ιερουσαλήμ από τους σταυροφόρους το 1099 είχε ως αποτέλεσμα να ενισχυθεί το τάγμα και σε διάστημα λιγότερο της δεκαετίας να πολλαπλασιαστεί και να πάρει τη μορφή του θρησκευτικοστρατιωτικού τάγματος για εξυπηρέτηση της εκκλησίας και των προσκυνητών. Το τάγμα αυτό αποτέλεσε το πρότυπο του είδους του για τα τάγματα που ιδρύθηκαν αργότερα. Το 1113 ο πάπας Πασχάλιος ο Β' πήρε υπό την προστασία του το τάγμα και τα κληροδοτήματα που το ενίσχυαν οικονομικά. Αυτά ήταν πολλά και αναμφίβολο κάλυπταν τη μεγάλη περιουσία που εν τω μεταξύ είχαν αποκτήσει οι Οσπιτάλιοι με τις τραπεζικές εργασίες τους, τις οποίες ο ίδιος εγκαινίασαν. Πράγματι η κίνηση τοι χρήματος με τραθήγματα (συναλλαγές ήταν πράγμα άγνωστο και φαίνεται ότι οι Οσπιτάλιοι υπήρξαν οι πρώτοι εισηγητές τους. Το τάγμα διατηρήθηκε στην Ιερουσαλήμ μέχρι το 1187, οπότε την αγία πόλ κατέλαβε ο Σαλαδίνος. Τότε το τάγμα μετέφερε την έδρα του στον Άγιο Ιωάνν

της Άκρας στην Παλαιστίνη (Άκκα-Πτολεμαΐδα), όπου παρέμεινε μέχρι την άλωση του. Τότε το τάγμα των Ιωαννιτών μετά την πτώση της Άκρας το 1291, μετέφερε την έδρα του στη Λεμεσό, όπως ακριβώς έκαμε και το τάγμα των Ναϊτών, ύστερα από άδεια του βασιλιά της Κύπρου Ερρίκου του Β'. Στα δυο αυτά τάγματα, των Ιωαννιτών και των Ναϊτών, ανήκε διαδοχικά το φρούριο του Κολοσσίου. Άλλα φρούρια που ανήκαν επίσης στα τάγματα αυτά ήταν της Χοιροκοιτίας και των Γαστριών, των οποίων σώζονται τα ερείπια. Στα δυο αυτά τάγματα ανήκαν ακόμη εκτεταμένες περιοχές στην Πάφο, στη Λεμεσό, στη Λευκωσία και σ' άλλα μέρη της Κύπρου.

Οι Ιωαννίτες, είχαν ήδη νωρίτερα εγκατασταθεί προσωρινά στα φρούρια της Κύπρου, με σκοπό να βοηθήσουν τη διατήρηση της λατινικής εξουσίας, που μόλις είχε εγκαθιδρυθεί, ιδιαίτερα μετά που ο Αμάριχος (1194-1205), ο οποίος πρώτος στέφθηκε βασιλιάς της Κύπρου, κατάφερε, αφού παντρεύτηκε την ισαβέλλα χήρα του Ερρίκου της Ιερουσαλήμ, να στεφθεί από τον αυτοκράτορα της Γερμανίας Ερρίκο Στ' και ως βασιλιάς της Ιερουσαλήμ. Το νέο τούτο αξίωμα του δημιούργησε ορισμένες υποχρεώσεις κατά των Τούρκων, εναντίον των οποίων έστρεψε την προσοχή του για ανάκτηση της Αγίας Πύλης. Για την πραγματοποίηση του στόχου αυτού, ήταν αναγκασμένος να μένει συχνά εκτός της Κύπρου. Η παρουσία των Ιωαννιτών στο νησί θεωρείτο απαραίτητη και για το λόγο ότι, εκτός των άλλων κινδύνων μετά την άρνηση του πάπα Ιννοκέντιου Γ' να μεσολαθήσει ώστε ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Αλέξιος Γ' να ανακτήσει τα δικαιώματά του επί της Κύπρου, ο Αλέξιος ήταν δυνατό να επιχειρήσει την κατάληψή της.

Στο τάγμα του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ παραχωρήθηκε από το βασιλιά Ούγο Α' το Κολότσι το 1210. Σ' αυτούς παραχωρήθηκε επίσης το δικαίωμα ν' αλέθουν τα σιτάρια τους στους μύλους της Κυθρέας. Ο Άγγλος ιστορικός Hill υποστήριξε πως το 1210 μ.Χ. χτίστηκε και το φρούριο του Κολοσσίου, ερείπια του οποίου σώζονται ανατολικά και δυτικά του υφιστάμενου κτιρίου. Μέχρι τότε το Κολότσι ανήκε σε

κάποιο Garinus de Colos, τον οποίο ο Ούγος Α' (1205-1218) αποζημίωσε. Ο αρχηγός των Ιωαννιτών το 1302 αποφάσισε να καταστήσει το Κολότσι κέντρο κάθε δραστηριότητας του τάγματος, όπως ακριβώς συνέβαινε με τη «Μαποίρ», όταν το τάγμα ήταν εγκατεστημένο στην Άκρα. Το 1306 το Κολότσι περιήλθε προσωρινά στην κατοχή των Ναϊτών, όταν ο Αμάριχος, ηγεμόνας της Τύρου, βοηθούμενος από το Μέγα Διοικητή των Ναϊτών σφετερίστηκε το βασίλειο από τον αδελφό του Ερρίκο Β', που υποστήριζαν οι Ιωαννίτες. Η κατοχή του Κολοσσίου από τους Ναίτες δεν κράτησε πολύ. Η αύξηση της δύναμής τους στην Ευρώπη προκάλεσε την εχθρότητα των άλλων θρησκευτικών ταγμάτων, του Πάπα και του βασιλιά της Γαλλίας. Ο Πάπας Κλήμης το 1308 προτρεπόμενος από το βασιλιά της Γαλλίας Φίλιππο Δ' τον Ωραίο κήρυξε το τάγμα των Ναϊτών εκτός νόμου, με την κατηγορία πως όσοι ανήκαν σ' αυτό ήταν αιρετικοί. Ύστερα απ' αυτό ο βασιλιάς της Γαλλίας Φίλιππος Δ', με σιωπηλή υποστήριξη του Πάπα, αποφάσισε τη διάλυση του τάγματος και συνέλαβε το Μέγα Μαγίστρο και πολλούς ανώτατους αξιωματούχους. Τους κατηγορήσαν για ανήθικους, αιρετικούς και καταχραστές και τους σκότωσαν, αφού προηγουμένως τους βασάνισαν.

Την καταδίωξη των Ναϊτών στην Κύπρο ο Πάπας Κλήμης Ε' ανέθεσε στον Αμάριχο, ο οποίος τους περιόρισε στη Γερμασόγεια και αργότερα στα Λεύκαρη. Η δίκη των Ναϊτών συμπληρώθηκε το 1313, όταν ο Πάπας έκδωσε την απόφασή του και διέταξε τη διάλυση του τάγματος, του οποίου τα μέλη κλείστηκαν στις φυλακές του φρουρίου της Κερύνειας. Μετά απ' αυτό, το φρούριο και η περιουσία του Τάγματος στο Κολότσι συμπεριλήφθηκαν στον κατάλογο των περιουσιών που, με αφορμή τη διάλυση του τάγματος των Ναϊτών, αρπάχθηκαν και δόθηκαν στους Ιωαννίτες.

Στο μεταξύ το 1310 οι Ιωαννίτες με απόφαση του Μέγα Μαγίστρου τους Foulques de Villaret (το 1252, ο Πάπας Ιννοκέντιος Δ' έδωσε στους αξιωματούχους του τάγματος το δικαίωμα να χρησιμοποιούν τους τίτλους του Μαγίστρου και Μέγα Μαγίστρου)

μέτέφεραν την έδρα τους στη Ρόδο, την οποία είχαν καταλάβει ένα έτος νωρίτερα το 1309 και πήραν το όνομα «Τάγμα των ιπποτών της Ρόδου». Οι Ιωαννίτες όμως εξακολουθούσαν να διατηρούν στην Κύπρο Ανώτερη στρατιωτική διοίκηση - *Commanderie*, με έδρα το Κολόσσι. Το καθεστώς του Κολοσσιού ως έδρας της Ανώτερης στρατιωτικής διοίκησης επιβεβαιώθηκε με απόφαση του τάγματος, που χρονολογείται από το 1380. Κατά την περίοδο αυτή οι Ιωαννίτες με το σύστημα των κομμανταριών (*Commanderies*), που είχαν συστηματοποιήσει οι αντίζηλοί τους Ναΐτες, ξαπλώθηκαν σε πολλά σημεία της Ευρώπης.

Σ' όλο το 15ο αιώνα και μέχρι την κατάληψη της Ρόδου από τους Τούρκους το 1522, ο στόλος του τάγματος των ιπποτών, ενεδρεύοντας στα ανοιχτά της Ρόδου, μέχρι την Αστυπάλαια δυτικά και το Καστελλόριζο ανατολικά, παρενοχλούσε με τις πειρατικές επιχειρήσεις του το εμπόριο των Οθωμανών Τούρκων, των Μαμελούκων της Αιγύπτου και τη δράση των Τούρκων πειρατών της Μ. Ασίας. Το τάγμα του Αγίου Ιωάννη, όσο διάστημα παρέμεινε στη Ρόδο, άσκησε μια καθαρά επιθετική πολιτική εναντίον των Τούρκων και γενικότερα των απίστων. Το κλειδί της επιτυχίας του τάγματος ήταν η οργανωμένη άσκηση της πειρατείας. Ο Μέγας Μάγιστρος χρησιμοποιούσε, όταν ήταν ανάγκη και ανεξάρτητους πειρατές, Έλληνες και ξένους, στους οποίους επέτρεπε να ασκούν πειρατεία με τα εμβλήματα του τάγματος. Οι ιππότες της Ρόδου είχαν μέχρι το 1522 μια οργανωμένη αγορά στο νησί, όπου όλοι οι Χριστιανοί πειρατές μπορούσαν να εκποιούν τα προϊόντα τους. Πιθανότερο είναι ότι ο Μέγας Μάγιστρος εισέπραττε ένα σταθερό ποσοστό από την εκποίηση των προϊόντων της πειρατείας των χριστιανών.

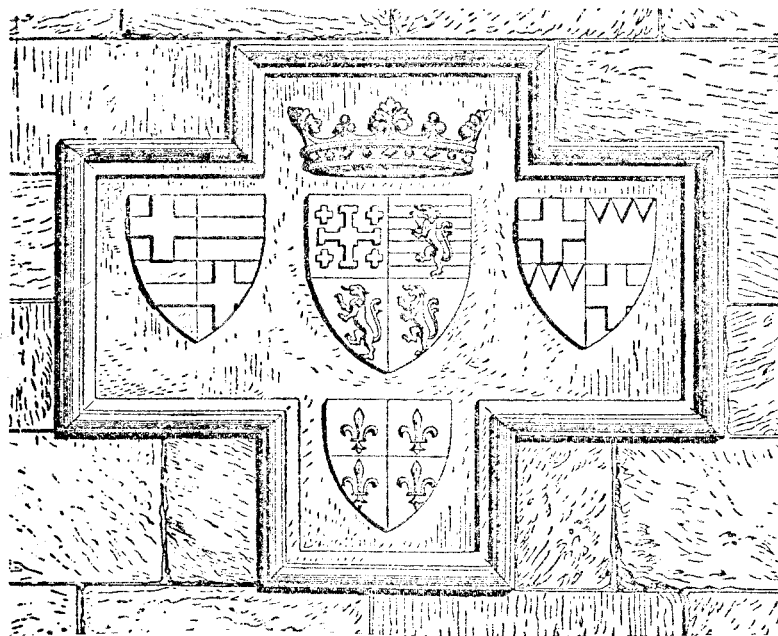
Αναμφισβήτητα η σπουδαιότερη από τις περιοχές που παραχωρήθηκαν στα

στρατιωτικά τάγματα στην Κύπρο ήταν η *Commanderie* του Κολοσσιού η οποία έχαιρε φήμης πλουσιότατης κτήσης. Το μεγαλύτερο μέρος της βρισκόταν στην επαρχία Λεμεσού, ανήκε στο τάγμα των Ιωαννιτών και κάλυπτε μια μεγάλη έκταση, που περιλάμβανε 60 χωριά. Όμως στην Κύπρο υπήρχαν και άλλες μικρότερες *Commanderies* - μια στην Πάφο και μια δεύτερη στο Τέμπλος της Κερύνειας. Τα κτήματα που οι Ιωαννίτες είχαν στο Κολόσσι ήταν τεράστιας αξίας και σ' αυτά παράγονταν σιτάρι, θαμβάκι, λάδι, εκλεκτά κρασιά σε μεγάλες ποσότητες, ιδιαίτερα η κουμανταρία (που πήρε το όνομα της από το *Commanderie* ή *Commandaria*, με το οποίο ήταν γνωστή η στρατιωτική διοίκηση που έδρευε στο Κολόσσι και στην οποία ανήκε η γύρω από το Κολόσσι περιοχή) και ζάχαρη. Το Κολόσσι που ανήκε στο τάγμα των Ιωαννιτών, που εκμεταλλευόταν τις εδώ φυτείες ζαχαροκαλάμου, αποτελούσε σημαντική περιοχή παραγωγής ζάχαρης. Το Κολόσσι διέθετε επίσης μύλο ζαχαροκαλάμου και διύλιστήριο ζάχαρης. Ενδεικτικό της σημαντικής παραγωγής ζάχαρης στο Κολόσσι είναι και το γεγονός πως ο περίφημος εμπορικός οίκος της Βενετίας Μαρτίνι, πριν το 1464, είχε για πολλά χρόνια μια πολύ σπουδαία σύμβαση με το τάγμα των Ιωαννιτών, που αφορούσε την παραγωγή ζάχαρης σε σκόνη από τα αγροκτήματα του Κολοσσιού. Το 1467 ο Μέγας Μάγιστρος του τάγματος των Ιωαννιτών συμφώνησε να συνεχιστεί η εκμίσθωση στους Αδελφούς Μαρτίνι. Συχνά μάλιστα οι Ιωαννίτες, όσον αφορά τα δικαιώματα νερού για άρδευση, ήταν σε πλεονεκτική θέση από τους γείτονές τους της οικογένειας Κορνάρου, που είχαν φυτείες ζαχαροκαλάμου στην Επισκοπή. Ο ζαχαρόμυλος του Κολοσσιού τροφοδοτείτο με νερό από ένα ογκώδες μεσαιωνικό υδραγωγείο, που το νερό του, προερχόμενο από το γειτονικό ποταμό Κούρρη, κινούσε το νερόμυλο και συνάμα άρδευε τη φυτεία.

μεγάλο χρονικό διάστημα ήταν η πλουσιότερη κτήση που είχαν στην κατοχή τους οι Ιωαννίτες ιππότες. Αυτό φαίνεται και από το γεγονός ότι το 1468 καθορίστηκε όπως από το εισόδημα της *Commanderie* καταβάλλονται κάθε χρόνο 4.000 δουκάτα στο ταμείο των ιπποτών της Ρόδου. Στην αρχή της Βενετοκρατίας (1489) η *Commanderie* είχε ακόμη στην κατοχή της 41 χωριά που έδιναν ετήσιο εισόδημα 8.000 δουκάτα. Η σημαντική αυτή περιουσία μαζί με τον κληρονομικό τίτλο του Μεγάλου Διοικητή δόθηκε ως δώρο στο Γεώργιο Κορνάρο,

όταν αυτός κατόρθωσε να πείσει την αδελφή του Αικατερίνη να παραιτηθεί από το θρόνο και να παραχωρήσει το νησί στη Βενετική Δημοκρατία. Μετά την κατάκτηση του νησιού από τους Τούρκους το 1571, η οικογένεια Κορνάρο έχασε αυτή την περιουσία, αλλά εξακολουθούσε να κατέχει ακόμη τον τίτλο του Μεγάλου Διοικητή. Ο οίκος Κορνάρο εξέλιπε το 1799, αλλά τον τίτλο διεκδικούσε ακόμη και μετά από το έτος αυτό ο Κόμης Μοτσενίγγο, που νυμφεύθηκε την κληρονόμο του οίκου Κορνάρο.

**Το οικόσημο της μαρμάρινης πλάκας,
που είναι εντοιχισμένη στην ανατολική
πλευρά του Φρουρίου του Κολοσσαίου.**

Στην ανατολική πλευρά του φρουρίου του Κολοσσαίου υπάρχει μια μαρμάρινη πλάκα, που έχει σχήμα μεγάλου σταυρού και φέρει μέσα στο κέντρο θυρεό, που διαιρείται σε τέσσερα διαμερίσματα και περισταίνει το τότε πλήρες οικόσημο των Λουζινιανών της Κύπρου. Το οικόσημο των Λουζινιανών της Κύπρου, τοποθετήθηκε στο κέντρο της μαρμάρινης πλάκας, με σκοπό να υπογραμμίσει την αφοσίωση και νομιμοφροσύνη του τάγματος των ιπποτών του αγίου Ιωάννη στο βασίλειο της Κύπρου, την ασφάλεια του οποίου αυτοί, εξάλλου, είχαν ταχθεί να υπηρετούν. Πάνω από το θυρεό υπάρχει στέμμα, ενώ στις δυο πλευρές του βασιλικού οικόσημου των Λουζινιανών βρίσκονται τα οικόσημα των δυο Μεγάλων Μαγίστρων του τάγματος - του Jean de Lastic (από το 1427) και του Jaque de Milli (1454-1461). Σκοπός της πιο πάνω πλάκας, από την οποία φαίνεται και η χρονολογία ανέγερσης του φρουρίου, είναι να σημειώσει το έτος 1454, όταν ο Jaque de Milli εκλέ-

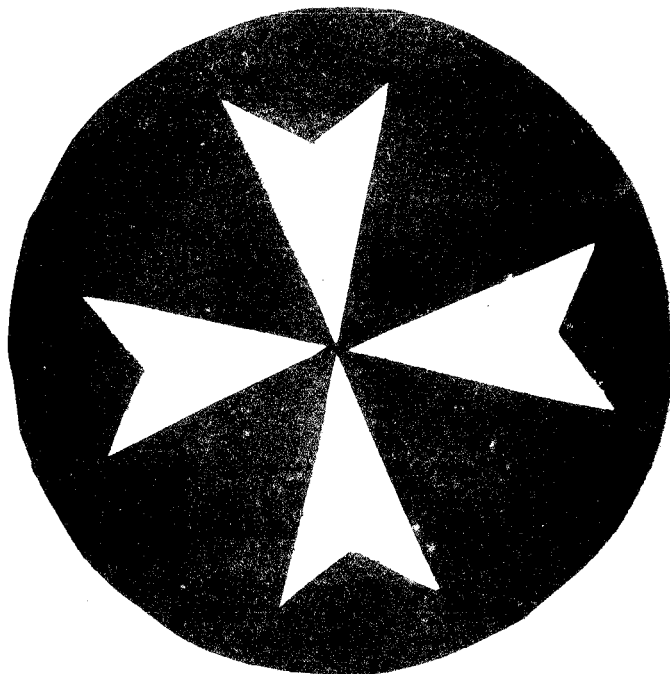
χτηκε Μέγας Μάγιστρος του τάγματος του Αγίου Ιωάννη, σε διαδοχή του Jean de Lastic, ενώ τότε ο Louis de Magnac ήταν Μέγας Διοικητής της Κύπρου. Οι δυο Μεγάλοι Μάγιστροι αντιπροσωπεύονται από τις ασπίδες τους, μια σε κάθε πλευρά των κυπριακών βασιλικών όπλων. Το οικόσημο, που βρίσκεται στο κάτω μέρος του πλαισίου, ακριβώς κάτω από τα βασιλικά οικόσημα, είναι του Louis de Magnac, που πιστεύεται πως είναι και ο κτήτορας του φρουρίου.

Το Louis de Magnac το 1468 διαδέχθηκε ως Μέγας Διοικητής ο Άγγλος John Langstrother. Το 1471 Μέγας Διοικητής του Τάγματος έγινε ο Νικόλα Ζαπλάνι, ενώ το 1488 με τη συγκατάθεση του τάγματος των Ιωαννιτών το Κολόσσι πέρασε στην κατοχή της οικογένειας Κορνάρο. Ο πρώτος από τους νέους ιδιοκτήτες ήταν ο Γεώργιος Κορνάρο, αδελφός της βασίλισσας Αικατερίνης.

Η Commandorie του Κολοσσαίου για

Οι Ιωαννίτες από τη Ρόδο επιχειρήσαν πολλές φορές χωρίς επιτυχία να καταλάβουν την Πελοπόννησο. Το 1400 αγόρασαν από το δεσπότη του Μιστρά Θεόδωρο Α΄ την Κόρινθο και τα Καλάβρυτα. Τότε επιχειρήσαν να καταλάβουν και το Μιστρά, αλλά και πάλι αποκρούστηκαν. Το 1522 οι Ιωαννίτες αντιστάθηκαν γενναία στην επίθεση των Τούρκων, αλλά στο τέλος νικήθηκαν και αναγκάστηκαν να παραδώσουν στο Σουλτάνο Σουλεϊμάν το Μεγαλοπρεπή, τη Ρόδο και να αποσυρθούν αποκομίζοντας τους μεγάλους θησαυρούς τους. Το 1530 ο αυτοκράτορας της Γερμανίας και βασιλιάς της Ισπανίας Κάρολος ο Ε΄, αντιλαμβανόμενος τη σπουδαιότητα του τάγματος, παρέχώρησε σ' αυτούς το νησί Μάλτα (προσέλαβαν την προσωνομία «Ιππότες της Μελίτης ή Μελιταίου»), όπου έμειναν μέχρι το 1798, οπότε με την κατάκτηση του νησιού από το Μέγα Ναπολέοντα εκτοπί-

στηκαν και περιορίστηκαν στις κτήσεις που τους απέμεναν στην Ιταλία. Στην ουσία όμως τότε το τάγμα διελύθη. Το τάγμα ανασυγκροτήθη το 1805 και έδρα του ορίστηκε η Κατάνη. Το 1826 η έδρα των Ιωαννιτών μεταφέρθηκε στη Φερράρα και το 1834 στη Ρώμη. Σήμερα το τάγμα συνεχίζει να εδρεύει στη Ρώμη αλλά έχει περιοριστεί ο θρησκευτικός του χαρακτήρας. Την ανώτατη διοίκηση έχουν ο Μέγας Μάγιστρος και το ιερό συμβούλιο. Υποδιαιρείται σε δυο «γλώσσες», την ιταλική και τη γερμανική. Η ιταλική αποτελείται από τρεις μεγάλες ηγεμονίες (Ρώμη, Βενετία, Νάπολη), ενώ η γερμανική από τη μεγάλη ηγεμονία Πράγας και τις ενώσεις ιπποτών της Σιλεσίας και της Βεσφαλίας. Έμβλημα του τάγματος είναι σταυρός «αργυρός περιπλατυσμένος» η εξωτερική πλευρά εκάστου των τριγώνων σχηματίζει εισδύουσα αμβλεία γωνία.»

Το έμβλημα του τάγματος του Αγίου Ιωάννη.

Με πρωτοβουλία του Τάγματος του Αγίου Ιωάννη, μετά από παρέλευση αιώνων, το επιβλητικό, μεσαιωνικό φρούριο του Κολοσσιού ξανάζησε για λίγο το παλιό του μεγαλείο στις 18 Σεπτεμβρίου του 1959, κατά τη διάρκεια ειδικής μεγαλοπρεπούς τελετής, που διοργανώθηκε στην αυλή του φρουρίου και στην οποία παρευρίσκονταν 300 προσκαλεσμένοι, μεταξύ των οποίων ο Άγγλος κυβερνήτης της Κύπρου Σερ Χιού Φουτ και η σύζυγός του. Κατά τη διάρκεια της τελετής ο Λόρδος Γουέικχερστ, Πρώτος Λόρδος του τάγματος του Αγίου Ιωάννη, απένειμε τα διάσημα του τάγματος.

Λίγο μετά τις 5μ.μ. οι σάλπιγγες ήχησαν από τις επάλξεις και, κάτω από τους ήχους τους, άνοιξαν διάπλατα οι μεγάλες αψιδωτές πόρτες του φρουρίου και ο Πρώτος Λόρδος και άλλοι αξιωματούχοι του τάγματος, όλοι ντυμένοι με επίσημη στολή, αφού κατέβηκαν από την κινητή γέφυρα του φρουρίου, παραταγμένοι σε σχήμα πομπής, προχώρησαν προς την εξέδρα, όπου έγινε η τελετή. Ο Πρώτος Λόρδος διάβασε την Επίκληση και μετά ο Αρχιδιοικητής κάλεσε τον πρώτο αξιωματικό, στον οποίο και απονεμήθηκαν τα διάσημα του τάγματος του Αγίου Ιωάννη που από το 1926 λειτουργεί και πάλι στην Κύπρο, προσφέροντας υπηρεσίες για αγαθοεργούς σκοπούς, σε στενή συνεργασία με το Τμήμα Ιατρικών Υπηρεσιών (Τάγμα Αγ. Ιωάννου-Πρώτοι Βοήθειαι) και εδρεύει στη Λευκωσία στην οδό Αγίου Ιωάννου.

Το τάγμα των Ναϊτών ή Τεμπιλάρων ιδρύθηκε το 1118 μ.Χ. από Γάλλους ιππότες στην Ιερουσαλήμ. Σκοπός της ίδρυσής του ήταν η προστασία των προσκυνητών που έρχονταν στην Παλαιστίνη από τις επιθέσεις των Αράβων. Το όνομα Ναϊτες (που προέρχεται από τη λέξη ναός) ή Τεμπιλάροι (που προέρχεται από τη λατινική λέξη *templum*=ιερό, ναός) το πήραν από το ναό Κουβάτ ες Σαχρα, που ήταν χτισμένος κοντά στο ναό του Σολομώντα και τον οποίο ο βασιλιάς της Παλαιστίνης Βαλδουίνος Β΄ τους παραχώρησε για την εγκατάστασή τους. Το 1128 σύνταξαν το καταστατικό τους και όρισαν τους βαθμούς ιεραρχίας μέσα στο τάγμα. Ο αρχηγός τους

ονομαζόταν Μέγας Μάγιστρος και ήταν ισάξιος με πρίγκηπα. Ο Πάπας το 1148 καθόρισε τη στολή του, που ήταν άσπρη με επίχρυσο σταυρό και τους παραχώρησε το δικαίωμα φορολογικής απαλλαγής. Οι Ναϊτες απόχτησαν μεγάλη δύναμη που ξαπλώθηκε και στην Ευρώπη. Έγιναν κάτοχοι μεγάλων περιοχών και φρουριών, και η αυξανόμενη περιουσία τους τους βοήθησε να γίνουν Τραπεζίτες αρχικά για τους προσκυνητές της Παλαιστίνης, αργότερα όμως ίδρυσαν τράπεζες και στην Ευρώπη. Αξίζει να σημειωθεί πως δάνειζαν ακόμη και το βασιλιά της Γαλλίας. Οι Ναϊτες ήταν οι πρώτοι που αγόρασαν την Κύπρο από το Ριχάρδο το Λεοντόκαρδο το 1191. Παρ' όλο που υπήρχαν πολλοί μνηστήρες πρόθυμοι να εξαγοράσουν την Κύπρο, ο Ριχάρδος προτίμησε τους Ναϊτες. Η συμφωνία προνοούσε πως οι Ναϊτες θα κατέβαλλαν 40.000 χρυσά θυζάντια ως προκαταβολή, ενώ οι υπόλοιπες 60.000 θα πληρώνονταν με ετήσιες δόσεις από τους φόρους. Μάλιστα, ως εγγύηση έβαλαν υποθήκη ένα από τα φρούριά τους στη βόρεια Συρία.

Ωστόσο, ούτε οι Ναϊτες κράτησαν την Κύπρο για πολύ καιρό. Ύστερα από επανάσταση που έγινε εναντίον τους στις 6 Απριλίου του 1192, αναγκάστηκαν να πουλήσουν το νησί στο Γουίδωνα Λουζιμανό, που εγκαταστάθηκε στην Κύπρο το Μάιο του 1192. Οι Ναϊτες έγιναν και πάλι δεκτοί στην Κύπρο από τον Ερρίκο Β΄ το 1286. Μετά την πτώση της Άκρας το 1291, μετέφεραν την έδρα τους στη Λεμεσό, έτσι που από τότε η πόλη εξουσιαζόταν από κοινού από τους Ναϊτες και τους Ιωαννίτες. Στην κατοχή των Ναϊτών το 1306 περιήλθε προσωρινά το Κολόσσι, που ως τότε είχε καταστεί κέντρο κάθε δραστηριότητας των Ιωαννιτών. Τούτο έγινε όταν ο Αμάλριχος, ηγεμόνας της Τύρου, βοηθούμενος από το Μέγα Διοικητή των Ναϊτών σφετερίστηκε το βασίλειο από τον αδελφό του τον Ερρίκο Β΄, που υποστήριζε τους Ιωαννίτες. Ο Αμάλριχος, που επωφελήθηκε από το γεγονός ότι ο Ερρίκος Β΄ ήταν επιληπτικός, διοργάνωσε μαζί με τον άλλο αδελφό του Καμερίνο και πολλούς ευγενείς συνωμοσία και κατόρθωσε να αναγνωρισθεί από την Άνω Βουλή Κυβερνήτης της Κύπρου.

Αυτός κυβέρνησε το νησί κατά τρόπο πολύ αυταρχικό για τέσσερα χρόνια, από το 1306 μέχρι το 1310, οπότε στις 5 Ιουνίου, αφού δολοφονήθηκε, επανήλθε στο θρόνο ο αδελφός του Ερρίκος Β΄.

Η κατοχή του Κολοσσίου από τους Ναΐτες δεν κράτησε πολύ. Η αύξηση της δύναμής τους στην Ευρώπη προκάλεσε την εχθρότητα των άλλων θρησκευτικών ταγμάτων, του Πάπα και του βασιλιά της Γαλλίας. Ο Πάπας Κλήμης το 1308 προτρεπόμενος από το βασιλιά της Γαλλίας Φίλιππο Δ΄ τον Ωραίο κήρυξε το τάγμα των Ναϊτών εκτός νόμου, με την κατηγορία πως όσοι ανήκαν σ' αυτό ήταν αιρετικοί. Ύστερα απ' αυτό ο βασιλιάς της Γαλλίας Φίλιππος Δ΄, με σιωπηλή υποστήριξη του Πάπα, αποφάσισε τη διάλυση του τάγματος και συνέλαβε το Μέγα Μάγιστρο και πολλούς ανώτατους αξιωματικούς. Τους κατηγορήσαν για ανήθικους, αιρετικούς και καταχραστές και τους σκότωσαν, αφού προηγουμένως τους βασάνισαν.

Την καταδίωξη των Ναϊτών στην Κύπρο ο Πάπας Κλήμης Ε΄ ανέθεσε στον Αμάλριχο, που επειδή φοβόταν τη δύναμη του Πάπα, παρά το γεγονός ότι οι Ναΐτες είχαν από την αρχή ταχθεί στο πλευρό του και εναντίον του βασιλιά Ερρίκου Β΄, τους περιόρισε στη Γερμασόγεια και αργότερα στα Λεύκαρα, όπου παρέμειναν μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσής τους, που άρχισε το Μάιο του 1310. Η δίκη των Ναϊτών συμπληρώθηκε το 1313, όταν ο Πάπας έκδωσε την απόφασή του και διέταξε τη διάλυση του Τάγματος, του οποίου τα μέλη κλείστηκαν στις φυλακές του φρουρίου της Κερύνειας.

Μετά απ' αυτό, το φρούριο και η περιουσία του Τάγματος στο Κολόσσι συμπεριλήφθηκαν στον κατάλογο των περιουσιών που, με αφορμή τη διάλυση του τάγματος των Ναϊτών, αρπάχθηκαν και δόθηκαν στους Ιωαννίτες. Η περιουσία των Ναϊτών ήταν σημαντική, γιατί, εκτός από τ' άλλα ακίνητα μικρότερης αξίας, περιλάμβανε ναούς και φρούρια στη Λευκωσία, στα Γαστριά, στην Αμμόχωστο, στο Κολόσσι, στη Γερμασόγεια, στη Χοιροκοιτία, στην Ανώγυρα και στο Τέμπλος.

Οι Ναΐτες και Ιωαννίτες διαδραμάτισαν ενεργό ρόλο στην ανάπτυξη της παραγω-

γής και ιδιαίτερα στην προώθηση των εξαγωγών κυπριακών κρασιών. Υιοθέτησαν το παραδοσιακό κόκκινο κρασί της Κύπρου, στο οποίο έδωσαν το όνομα Κουμανταρία, από το *Commanderie* ή *Commandaria*, με το οποίο ήταν γνωστή η στρατιωτική διοίκηση που έδρευε στο Κολόσσι και στην οποία ανήκε η γύρω από το Κολόσσι περιοχή. Η περιοχή αυτή περιλάμβανε τις εκτάσεις που ήταν φυτεμένες με αμπέλια γύρω από τη Λεμεσό, την Πάφο και τους πρόποδες του Τροόδου.

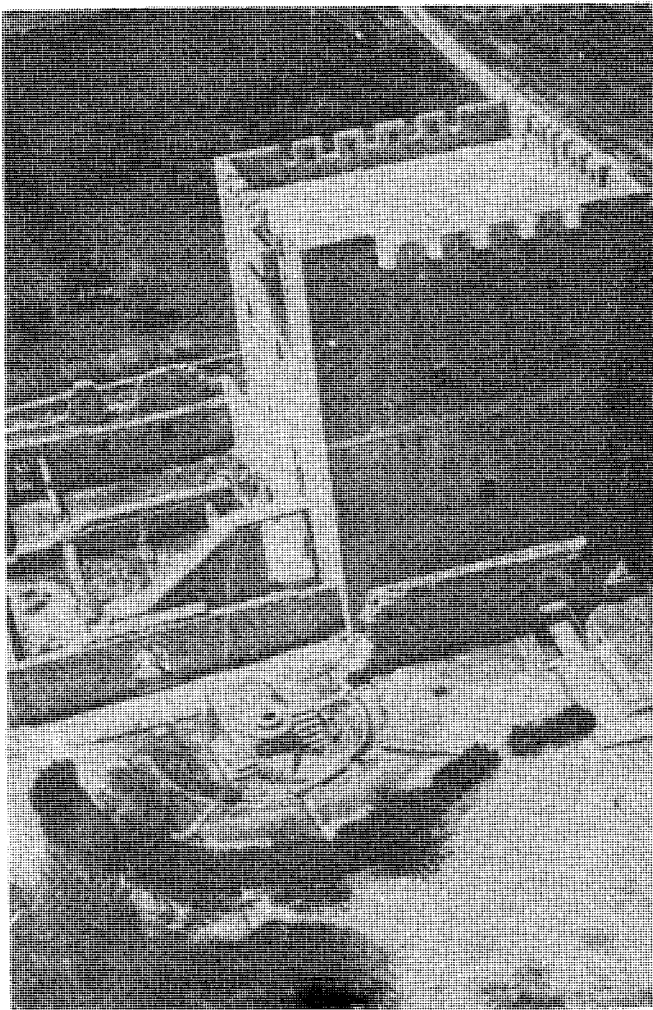
Οι Ναΐτες, και μετά απ' αυτούς οι Ιωαννίτες, που κατέλαβαν τις περιουσίες των Ναϊτών, από την αρχή του 14ου αιώνα εξέγαγαν το θαυμάσιο αυτό κρασί σε μεγάλες ποσότητες, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων αποστέλλετο στην Αγγλία, όπου τούτο εκτιμόταν πολύ, ιδιαίτερα στο παλάτι. Από την εποχή αυτή κι ύστερα οι αναφορές στα κυπριακά κρασιά κι ιδιαίτερα στην κουμανταρία είναι άφθονες και πολύ ενδιαφέρουσες.

Βασική βιβλιογραφία:

M. Sanuto, *I. Diarii*, V. Venezia, 1880. Mas Latrie, *Histoire de l' ile de Chypre sous le Règne des Princes de la Maison de Lousignan*, vols I-III, Paris, 1852. Fl. Boustron, *Chronique de l' ile de Chypre*, έκδοση Mas Latrie, Paris, 1884. G. Jeffery, *Historic Monuments of Cyprus*, Cyprus 1918. R. Gunnis, *Historic Cyprus*, London 1936. C.D. Cobham, *Excerpta Cyprica* Cambridge, 1908. Mas Latrie, *Documents nouveaux servant de preuves à l' histoire de l' ile de Chypre sous le règne des princes de la maison de Lusignan*, Paris, 1882. G. Hill, *A History of Cyprus*, Vols II-III, Cambridge, 1948. Σ. Μενάρδου, *Τοπωνυμικά και Λαογραφικά Μελέται*, Λευκωσία, 1970. Αρχιμανδρίτου Κυπριανού, *Ιστορία Χρονολογική της Νήσου Κύπρου*, Λευκωσία, 1971. R.M. Dawkins, *Leontios Makhaeras*, I-II, Oxford, 1932. Αλεξάνδρος Κραντονέλλη, *Ιστορία της Πειρατείας στους πρώτους χρόνους της τουρκοκρατίας 1390-1538*, Αθήνα, 1985. A Luttrell, *The Hospitallers in Cyprus, Rhodes, Greece, and the West 1291-1440*, London, 1978. G. Jeffery, *Cyprus under Richard I*, London 1973. Delaville de Roulx, *Les Hospitaliers à Rhodes jusque à la mort de*

Philibert de Naillac (1310-1421), Paris, 1913. Του ιδίου, *Les Hospitaliers en Terre Sainte et à Chypre (1100-1310)*, Paris, 1904. Του ιδίου, *Cartulaire général de l'ordre des Hospitaliers de S. Jean de Jérusalem (1100-1310) I-IV*, Paris, 1894-1906. S. Pauli, *Codice Diplomatico del Sacro Militare Ordine Gerosolimitano oggi di Malta*, I, Lucca, 1733. R. Röhrich und H. Meisner, *Deutsche Pilgerreisen nach dem Heiligen Lande*, Berlin, 1880. J. Chr. Kundmann, *Silesii in nummis*, Breslau u Leipzig, 1738. Αικατερίνης Χ. Αριστείδου, Η καλλιέργεια ζαχαροκαλάμου και η παραγωγή

ζάχαρης στην Κύπρο από το 10 μέχρι το 16ο αιώνα, *Κυπριακός Λόγος*, αρ. 69-72, Λευκωσία, 1980. G. Rey, *Étude sur les monuments de l'architecture militaire des Croisés en Syrie et dans l'île de Chypre*, Paris, 1871. C. Enlart, *L'art gothique et la Renaissance en Chypre*, II, Paris, 1899. Αικατερίνης Χ. Αριστείδου, Η καλλιέργεια ζαχαροκαλάμου και η παραγωγή ζάχαρης στην Κύπρο κατά το Μεσαίωνα, *Πρακτικά Συμποσίου Κυπριακής Ιστορίας*, Ιωάννινα, 1984, σσ. 63-80, 155-156. Της ίδιας, *Το Φρούριο του Κολοσσιού μέσα από τους αιώνες*, Λευκωσία, 1983.

Το φρούριο του Κολοσσιού και στο βάθος τα θεμέλια του αρχαίου φρουρίου.